

International Journal of Languages' Education and Teaching
Volume 3 / 2014

TÜRK EDEBİYATINDA BİR YABANCILAŞMA PROTOTİPİ OLARAK “OTEL KÂTİBİ”

Orhan SARIKAYA

Dr.

osarikaya@istanbul.edu.tr

İstanbul University

ÖZET

İnsan yaşamını kişilikten yoksunlaştıran ve bireyleri birer nesneye dönüştüren modern dünya, insanın özüyle arasındaki bölünmeyi arttırarak bireyin varlığını bir bütün/tamam halinde idrak edememesine ve kişinin iç dünyasında çeşitli parçalanmalara maruz kalışına neden olur. Özellikle çalışanlarından rutin olarak belli saatlere ayarlı ve belli hareketleri yapmaya programlı, güdülenmiş performanslar bekleyen modern çalışma koşulları yabancılaşmanın temel nedenlerinden bir tanesidir. Kendisine yabancılaşan birey, aynı zamanda içerisinde bulunduğu toplumla ve çevresiyle ilişkilerinde de sağlıklı bir tavır ortaya koyamayarak problemi sosyopsikolojik bir boyuta da taşır. İnsan, toplum ve yaşanan çevre açısından hastalıklı bir durum olan yabancılaşma, çağın insanını bütün yönleriyle yansıtmak isteyen modern sanatçı için bulunmaz bir kaynaktır. Bizim edebiyatımızda ise kendisinden üstün güçler karşısında bireyin yaşadığı sıkıntıları sanatının merkezine yerleştiren Edip Cansever ve Yusuf Atılgan da eserlerinde, karakterler aracılığıyla, hem yabancılaşan bireyin görünümüne yer vermiş hem de yabancılaşmaya neden olan etkenleri göz önüne sermişlerdir. Çalışmamızda Yusuf Atılgan'ın “Anayurt Oteli” adlı romanının başkahramanı otel kâtibisi Zebercet ile Edip Cansever'in “Ben Ruhi Bey Nasılım” şiirinin “Bir Otel Kâtibisi” başlıklı bölümünün şiir öznesi, “yabancılaşma” teması merkezinde, benzerlikleri ve farklılıkları noktasında karşılaştırmalı olarak incelenecektir. Bu iki yazarımız da “Evsizliğin evrensel bir kader haline geldiği” çağımızda, anonim mekânlar olarak otelleri yabancılaşmanın odak noktası; “otel kâtip”lerini de yabancılaşmanın prototipi olarak ele almışlardır.

Anahtar Kelimeler: Modernizm, birey, yabancılaşma, Yusuf Atılgan, Edip Cansever.

AS AN ESTRANGEMENT PROTOTYPE "HOTEL CLERK" IN TURKISH LITERATURE

ABSTRACT

The modern world that deprives man of personality and turns the individuals into objects causes the individual not to comprehend his/her existence completely and to be exposed to various inner disintegrations by increasing the division between man and his original self. The modern working conditions that expect personnel to have a motivated performance routinely set to certain times and movements are one of the main reasons of estrangement. The estranged individual cannot simultaneously develop appropriate relations with society. Thus, this problem reaches a sociopsychological level. The estrangement which is a diseased situation in terms of man and society is an important source for the modern artist who wants to reflect the man of age with his all aspects. Edip Cansever and Yusuf Atılgan who put the problems of individual against superior forces into the center of art in our literature, have both searched the reasons of estrangement and discussed the sights of estranged individual through characters in their works. In our study the subject of poetry of "A Hotel Clerk" part by Edip Cansever's poem called "I am Ruhi, how do I seem" and the protagonist of Yusuf Atılgan's "Homeland Hotel" novel called Zebercet, a hotel clerk, will be comparatively examined in terms of "estrangement" through similarities and differences. Both of these authors have handled the hotels, the anonymous places, as the focus of estrangement;"the hotel clerks" as the prototypes of estrangement in an age of "homelessness that has become a universal destiny"

Key Words: Modernism, individual, estrangement, Yusuf Atılgan, Edip Cansever.

GİRİŞ

Yabancılaşma; el, dışarıdan, başkası ve evcil olmayan anlamlarıyla karşılanılabilen "yaban" sözcüğünden türetilmiştir. Yabancılaşma insanın kendisine dışarıdan biri gibi bakması, kendi içinde bölünmüşlüğü ile eylemleri ve özü arasında uyumsuz olma durumudur. Bir diğer taraftan yabancılaşma, "bireyin gerçeğe ilgisinin kesilmesi, onu yadırgaması ve hayatta yolunu bulamamasıdır." (Mengüşoğlu, 1988:106)

Yabancılaşma kavramını araştıran düşünürler meseleyi, ilk insanla başlatırlar ve insanın kaçınılmaz bir kaderi olarak görürler. Onlara göre "*kendisinde ilahi bir öz taşıyan insanın bu özü taşımayan dünyaya gönderilişiyle insanın yabancılaşması da başlamıştır.*" (Tuğcu, 2002:72) Geleneksel zamanların yabancılaşma bağlamında, varoluşun temeline yerleştirdikleri bu yaklaşım, modern dönemlerde hem karmaşık hem de trajik bir boyut kazanmıştır.

Bu karmaşanın ve trajedinin temel nedenleri arasında: “Modernizmin, iktidar ve denetleme mekânizmalarının baskısı, artan tüketim ihtiyacına karşılık maddesel imkânın azalması, toplumda kişiler arası rekabetin acımasızlaşarak hız kazanması, sevilmeyen işlerde çalışmanın yük hâline gelmesi, kentleşme olgusuyla birlikte kalabalığın ve uygarlaşma baskısının artması, atomize(nasıl arzu ediyorsa öyle yaşayan) varlıklar hâline dönüştürülen bireyin aynı oranda tatminsizleşmesi ve bireyin manevi ihtiyaçlarının yok sayılması, toplumda artan görece özgürleşme ve uzmanlaşmayla paralel güvensizliğin had safhaya ulaşması, toplumda bireyler arası birincil dereceden organik ilişkilerin yerini ikincil dereceden yapmacık ilişkilerin alması, hızı gittikçe artan yaşamın insanoğlunun fiziksel, düşünsel ve duygusal dengesini bozması gibi özellikleri sayılabilir.” (Sarıkaya, 2014:219) Bu özellikler nedeniyle modern insan yabancılaşmayla o kadar özdeşleşmiştir ki “yabancı adeta modernliğin simgesi ve logosu olarak sunulur hale gelmiştir.” (Touraine, 2002:226)

Kişisel düzlemdeki yabancılaşmanın yanında bireyin ayağını bastığı toprakla, kendisini çevreleyen şeylerle ve toplumla bağdaşamaması da yabancılaşmanın bir diğer boyutudur. Kentler kurumları ve mimari yapılarıyla kendilerinde olan soğukluğu ve yalıtılmışlığı insanlar arası ilişkilere de bulaştırmışlardır. Bu durum bireyin topluma ve çevresine yabancılaşmasının temel nedenlerinin başında gelir. Maslow pramidinin en tepesinde bulunan ‘güven’ ve ‘paylaşım’ ihtiyacının giderilmemesi bireyde önce yalnızlığa daha ileri düzeyde ise yabancılaşmaya neden olur. Diğer insanlarla ilişkilerinde ilişkinin sadece kendine bakan yönüne odaklanma gerisinde ise kayıtsız bir izleyiciye dönüşme ve parçalı bir yüzleşme gösterme bireyin çevresine yabancılaşmasını da arttırır. (Van der Loo- Van Reijen, 2003:194)

Bireyin çevresine yabancılaşmasını tetikleyen nedenlerden biri de modern toplumun bireyden beklediği ödev ve rollerin çeşitliliğidir. “Modern hayatın içerisinde bir birey olarak “kendi işimizi yaparız” rollerimizi yerine getirir, bizden beklediği gibi tüketir, yolculuk yapar ya da oy veririz; birkaç yaşamımız birden vardır ve bu Ben’in kendi kimliğimize ters düştüğü duygusunu öyle güçlü bir biçimde yaşarız ki, kimliğimizden, ya bir uyuşturucu aracılığıyla ya da, en basitinden gündelik yaşamın zorlamalarına tabi olarak kaçarız.” (Touraine, 2002:234)

Yabancılaşma, felsefe, sosyoloji ve psikoloji gibi birçok bilim dalının sahasına girmesi nedeniyle tek bir tanımlamayla açıklanamayacak niteliktedir. Ancak yabancılaşmanın ortaya çıkmasını tetikleyen nedenlerle kavram şu alt başlıklara bölünebilir:

- Modern çalışma koşullarının neden olduğu yabancılaşma
- Siyaset ve yabancılaşma
- Teknoloji ve yabancılaşma
- Bireyin kendisine ve çevresine yabancılaşması
- Sosyokültürel yabancılaşma.

Çağın kaçınılmaz kaderi “yabancılaşma” modern insan için psikolojik, sosyo-psikolojik problemlerin ana nedenlerinden birisi olurken; modern sanatçı için de büyük olanakların kapısını açmıştır. Geleneksel dönemlerin aşk, ölüm ve yalnızlık gibi klasik temlerinin yanı sıra “yabancılaşma” temi, modern sanatçı için kendisini ve devrinin insanların psikolojilerini yansıtmaları bakımından sanatına çeşitli imkânlar da sağlamıştır. Yıldız Ecevit, kavramın edebiyatta kullanımını, İnsan yalnızlığının, onun kendisine ve çevresine 'yabancılaşması'nın 20. yüzyılın ana gerçeklerinden ve çağ edebiyatının da başat motiflerinden birisi olarak vurgular. (Ecevit, 1998:457) Eserleriyle modern yaşamın kişilik dışı, mekanik ve cansız yapısının neden olduğu yabancılaşmaya karşı çıkan Rilke yabancılaşma karşısındaki bireyin çaresizliğini “*Şu an yuvasız olan, bundan böyle de yuva kuramayacaktır. Şu an yalnız olan, yalnız kalacaktır.*” (Pappenheim, 2002:23) sözleriyle belirtir.

Çalışmanın odak noktasını oluşturan Edip Cansever ve Yusuf Atılgan ise şiir ve roman türlerinde teknik tarafı kuvvetli eserler verirken içerik olarak kentleşme ve kapitalistleşmenin hâkim olduğu yerleşim yerlerindeki insanlar arası ilişkilerin sahteliğine, yozlaşmasına değinmişlerdir. Bu ilişki biçimleri başta olmak üzere kendisinden üstün güçler karşısında seçme hakkından mahrum bireyin vesayetli ve tasarılı bir hayata katlanarak ödediği yabancılaşmayı da eserlerinde resmetmişlerdir.

1.“Benim Adımı Bağışla”: Zebercet

Yusuf Atılgan “*Anayurt Otel*”ni 1973’de yayımlar. Edip Cansever’in “*Ben Ruhi Bey Nasılım*”ı yayımladığı tarih ise 1976’dır. Bu iki eserin ortak noktası yayım tarihlerinin birbirlerine olan yakınlığından ziyade yazarların yaşadıkları devrin problemlerini birey ekseninde ele almaları ve eserlerinde yansıtılmalarıdır. Eserlerin ana kahramanları olan “Ruhi Bey ve Zebercet” bireyin kendisine ve çevresine yabancılaşmasının temsili tipleri olarak seçilmişlerdir. Yabancılaşma vurgusu Cansever’de eserin ismiyle başlar: Cansever, şiir öznesinin kendi içerisinde yaşadığı parçalanmışlığı ve bölünmüşlüğü bir ikinci kişinin yöneltebileceği bir soruyu kahramanına kendi kendisine sordurarak gösterir: “*Ben Ruhi Bey Nasılım*”. Atılgan ise eserin ana kahramanının toplum içerisindeki eğretiliğini, yalnızlığını ve yalıtılmışlığını ona “Zebercet” ismini vererek belirginleştirir. Bu öyle bir isimdir ki “*Anayurt Otel*”nde “*40 yıldır bu isimle tek bir kişi bile kalmamıştır.*” (Atılgan, 2004:41) Anne, baba ve ailenin diğer fertleri için çok büyük bir olay olan yeni doğan bebeğe isim koyma meselesi, romanda doğumu gerçekleştiren ebenin, “Zebercet’in fiziksel özelliklerini (el kadar küçük oluşu) baz alarak gene ebe tarafından gerçekleştirilir. Romanda Zebercet’in doğduğu zamanki görsel özellikleri ve ad koyma merasiminin! gelişigüzel oluşu; “*Belemiş, avcuna almış, el kadar birşey. ‘Pamuğa sarıp inci kutusuna yatırılır bu; Zebercet koyun adını’ dedi. Hemen kulağına eğildim... Böylece bu pek rastlanmayan ad konmuş çocuğa.*” (Atılgan, 2004:13) cümleleriyle anlatılır.

Kurgu eserlerde “Bir karakter, ortaya çıkışı ve bundan sonra takip ettiği gelişme süreci içinde ilgi çekici olur.” (Stevick, 2004:61) Her iki eserde de kahramanlar ve yabancılaşmayı ortaya çıkartacak nedenler, eserlere ustaca yerleştirilmiş böylelikle eserlerin kurgusunda ve karakterlerin gelişiminde bir boşluğun ortaya çıkmasının da önüne geçilmiştir. Cansever, Ruhi Bey’de “travmatik olarak saldırgan eğilimlerin ve yarı iktidarsızlığın” ortaya çıkışına gerekçe olarak Ruhi Bey’in çocuk yaşta üvey annesinin cinsel istismarına maruz kalışını gösterir. (Oktay, 2001:159) Atılğan ise Zebercet’in gerçeklerden kopuk, kendi içerisine gömülmüş ve yabancılaşmış hâlini doğumuyla başlatır. Zebercet, 7 aylık doğar, fiziksel özelliklerinin peşinen bir suçlulukla çevresi tarafından karşısına çıkartılması yabancılaşmanın filizleneceği atmosferi de kendiliğinden oluşturur. Yazarın Zebercet’in biyografisine ait verdiği detaylar, yabancılaşmanın kahramanın tercih ettiği bir tutum olmasının ötesinde toplum tarafından ona dayatılan bir elbise olduğu gerçeğini ortaya çıkarır. Bu duruma “Anayurt Otel”nde geçen şu olaylar örnek verilebilir:

- ilk okulda sınıf arkadaşı Kürt Muhittin’in onunla “çekirdeksiz”, “Annesi erkek doğurmuş/ Zebercet hamur yoğurmuş” gibi ifadelerle dalga geçmesi.
- Askerde emireri olduğu komutanın karısı ve baldızının, onun erkek oluşunu hesaba katmadan yanında her mevzuyu rahatlıkla konuşmaları; hamama giderken yanlarında götürmeleri ve çıkışa kadar beklediği kahvede kahvehane sahibi ve garsonunun onunla alay etmesi.
- Askerdeyken gittiği genelevin penceresinden boyu yetişmediği için başkalarının yardımıyla girmesi, genelev kadınlarının ona “küçük asker gelmiş” diye hitap etmeleri.

2.Mekânın İşlevselliği

Edip Cansever, T.S. Eliot’un “nesnel karşılık” kuramından hareketle şiirlerindeki temalara uygun dekorlar hazırlama, duygularına somut nesnel karşılıklar bulma gibi üslûp özelliklerine sahip şairlerin başında gelir. “Yabancılaşma” kavramının dekoru olarak “Ben Ruhi Bey Nasılım” adlı uzun şiirin “Bir Otel Kâtibi” başlıklı bölümünde karşımıza “otel” çıkar. O, “Çökmekte, kokuşmakta olan bir düzeni saptamak, sergilemek için” (Cansever, 1989:31) Otel şiirin bu bölümünde özellikle kullanmıştır. Tematik bir tutum olarak Cansever, insanların fiziksel olarak bir arada bulunmalarına rağmen hiçbir paylaşımın ve aidiyet duygusunun olmadığı dolayısıyla bireyin çevresine yabancılaşmasının en görünür hâle geldiği mekân olarak şiirde “otel”i tercih etmiştir. Şairin bu tercihi sadece bir şiiriyle sınırlı kalmaz, “Oteller Kenti” kitabıyla hacimli bir yapıya ve söyleme de kavuşur.

Modern romanda mekân sadece olayların geçtiği çerçeve olmanın ötesine taşarak işlevsel bir karaktere bürünür. Modern romancılar hissettirecekleri duygulara ya da anlatacakları olaylara mekânın ruhundan hareketle menfezler açarlar.

"Romanda sahne (mekân), olaylar dizisini ve karakterleri etkilediği ölçüde bütünün bir parçasıdır." (Stevick, 2004:264) Bu yönüyle "*Anayurt Otel*"nin kendisi, bulunduğu kasaba, berber, meyhane, adliye sarayı, hükümet konağı, karakol, cadde, sinema, meydan; Zebercet'in yaşadığı yabancılaşmanın hem nedenleri hem de yansıdığı yerler olarak esere özellikle yerleştirilir. "*Anayurt Otel*"nin bulunduğu kasaba romanda köyle-kent arasında kimliği tam oluşmamış bir yapıyla karşımıza çıkar. Kasabanın bu arada kalmışlığını yazar romanda "Kasaba (ya da kent)" (Atılğan, 2004:10) diyerek okuyucuya da gösterir. Otelin isminin "*Anayurt*" olarak konuluşunu ise yazar, kasabanın insanların işgal askerlerine karşı bir direniş ortaya koyamamalarını örtme çabası olarak yorumlar. İşgal askerlerinin kasabayı terkederken ateşe vermeleri de mekânın kimliksel hafızasının yok oluşu olarak açıklanabilir.

Eskiden "*üç katlı bir eşraf konağı*" (Atılğan, 2004:10) olan "*Anayurt Otel*" de geleneksel bir konut tipi konaktan modernliğin özeti olan otele dönüştürülmesiyle adeta yabancılaşmanın cisimleşmiş şeklidir. Konağın kapı kemerinde bulunan mermere ebcedle uydurulmuş tarih yazısının otel levhasının altında kalışı ve otelin iç tefrişinde kalın muşambalarla ahşap zeminin kaplanması da; ne eskinin tam eski ne de yeninin tam yeni olduğunu, bir arada kalmışlık halinin eşyaya dahi nüfuz ettiğini gösterir. "*Anayurt Otel*"i romanın unsurlarından sadece bir iç mekân değildir; olaylara başlangıçlık ve bitişlik yapan, Zebercet'in Ortalıkçı Kadın'ı öldürmesi ve intihar etmesi gibi trajik olayların tohumunu içinde taşıyan bir kader denk noktadır. Berna Moran, oteli yazarın roman boyunca izlediği karakterlerden biri olarak değerlendirir: "*Keçeciler için yapılmış konağın sonradan bir otele; otelden, iki kişinin yaşadığı kapalı bir mekâna ve kapalı bir mekândan iki ölüyü barındıran bir mezara dönüşünün, romanda, doğumundan ölümüne dek bir karakter gibi izlendiğidir.*" (Moran, 2006:312)

Zebercet kendi beninden iç mekâna (*Anayurt Otel*) oradan dış mekâna doğru adım adım gelişen ve büyüyen bir yabancılaşmayı yaşar. Bireyin kendisi ve çevresiyle olan bu etkileşimini Cansever, "Oda" adlı şiirinde şu mısralarla dile getirir:

*"Gün gün odamın şeklini alıyorum
İşliyorum bu iniltili varlığı yeniden
Kim bilir, okuyorum yazgısını belki de
Kuru bir dal parçası içinden yiye yiye
Dal olan bir böceğin
O garip yazgısını*

Ne ölüme benzer ne ölümsüzlüğe" (Cansever a, 2010:128)

Şair, gittikçe içine kapanan ve böylelikle içine çekildiği küçük çevrenin şeklini alan aynı zamanda da çevreye şeklini veren "*Anayurt Otel*"nin ana kahramanının dramını anlatmış gibidir.

İnsanın günlük yaşantısında duygularını olumlu veya olumsuz bir biçimde etkileyen, hafıza açısından önemli bir rol oynayan, bir mekânın iyi ya da kötü olduğunu anında kavrayan işlevleriyle otele ait kokular; her iki eserde de söz konusu edilir. “Anayurt Otel”nin konaktan otele dönüşümünü tamamlaması okuyucuya “*Yıldan yıla o kasaba oteli kokusu sinince eski konak bir otel oldu.*” (Atılğan, 2004:11) cümlesiyle bildirilir. Bu cümle biraz da belirginleşen kokularla mekânın kimliksel oluşumunu tamamladığının işareti gibidir. Cansever’in otele ait kokuların detaylarını paylaştığı mısralar, okuyucuya her ayrıntısıyla tam bir otelle karşılaştığı izlenimini verir:

“Hepsi şimdi bir otelin kokusu

Kullanılmış çamaşırların ve bavulların kokusu

Ve telefonların ve kapısı açık helaların

Ve hasta soluklarının, tozlu yer halılarının

Sabahlara kadar yanan ampullerin kızgın

Birbirine karışmış, değişmeyen kokusu.” (Cansever b, 2010:80)

Otel Kâtibi’nin zamanın büyük bir bölümünü geçirdiği yer olması yönüyle otele ait kokulara duyarsızlaşması ise “*Kokular vardı ayrı ayrı, ben unutmuşum*” (Cansever b, 2010:80) mısraı ile vurgulanır.

3.Bir Otel Kâtibi nedir?

Modern kültür, bireyin içinden geldiği gibi yaşamasına olanak vermediği gibi anonim bir topluluğun isteklerine göre hayatını programlaması gerektiğini ona hissettirir. “*Bu, kişilikten bütünüyle yoksun bir varlık biçimidir; o denli genel ve meramını anlatmaktan o denli aciz bir varlık biçimidir ki Heidegger bunu tanımlarken Almanca’da kişisellikten en arınmış ve en yansız bir terim olan ve “birçoğu açısından biri” anlamına gelen man zamirini kullanır.*” (Pappenheim, 2002:21) Bu olumsuz tablo, benlik vurgusunu içerebilecek ifadelerin tamamen anlamsızlaştığı bir noktayı işaret etmektedir. Toplum bir pazar toplumuna doğru dönüştükçe “ben”lik problemi beraberinde kimlik problemini de getirir ve birey artık kendisini yaptığı işle tanımlar hâle gelir: “*Ben ne yapıyorsam oyum*” (Fromm, 1994:79) Bu durumun bir adım ötesini ve kimlik tanımını Eric From “*Kimlik, insanın oynayabileceği tüm rollerin toplamınca oluşturulur. Yani “Ben olmamı istediğiniz kimseyimdir.”* (Fromm, 1994:79) sözleriyle açıklar.

İncelenen eserlerde yabancılaşmanın figürü konumunda olan “Zebercet” ve “Otel Kâtibi” de toplum tarafından bütün şahsî özellikleri, istekleri ve farklılıkları bir tarafa bırakılarak sadece yaptığı işler dolayısıyla toplum sahnesinde görünür hâle gelmiş tiplerdir. Çalıştıkları yer itibarıyla adeta ölü bir mekanizmanın (Otel) işleyen, canlı bir parçasından farkları yoktur.

Cansever şiir öznesinin kendi isteği dışında "Otel Kâtip"liğini seçtiğini, yaptığı işle özü arasında oluşan mesafeyi ve bu işten duyduğu hoşnutsuzluğu iç monolog tekniğiyle dile getirir: "Anlamadığım şu/ Ben neden bir otel kâtibiyim". (Cansever b, 2010:78) Otel Kâtipi yaptığı işin benliğinde oluşturduğu deformasyonun farkındadır ve farkında oluşunu "Eskiyim, renksizim, kimsesizim" (Cansever b, 2010:78) ifadeleriyle itiraf eder. Eğer bir şeyleri arzu etme veya bir şeylerden tikslenme bir "özne"lik vurgusunu taşıyacak, ben de buradayım, yaşıyorum ve varım dedirtecekse Otel Kâtipi en azından nefret ettiklerini sıralamaya hazırdır:

"Yutulmuş kalemlerden, sosisli sandviçlerden öğrenirim

Papazlardan, homoseksüellerden öğrenirim

Kız kurularından ve saldırgan dullardan

Ve yaşlı adamların sararmış dudaklarından

Ve deli saraylılardan, onların aybaşı kokularından" (Cansever b, 2010:78)

Bu sıralama kendi adına çevresindekilerde Otel Kâtipi de var, burada ve yaşıyor dedirtememiş olacak ki devam eden mısralarda öğrenme duygusu kahramanın kendisine yönelir: "Kendimden kendimden/ Ve nedendir ki ben/ Sararmış bir sürahide kirli bir su gibi bekletilirim." (Cansever b, 2010:78) Son mısra ile öznenin ben hüviyetine kavuşamaması ve başkaları tarafından edilgenliğe mahkum edilişi kendisine duyduğu tiksinden nedeni olarak belirir. "Bu bireyin önemine ve biricikliğine ilişkin duyguyu yitirmiş ve kendimizi kendi dışımızdaki amaçların araçları yapmış olmamız; kendi kendimizi bir eşya olarak görmemiz ve kendi güçlerimizin bize yabancılaşmış olması olgusunda ortaya çıkan bir durumdur." (Fromm, 1994:238)

"Anayurt Oteli"nin Zebercet'i Cansever'in Otel Kâtipi'nin aksine yalnızlığı kendisi tercih eder. O, zorunlu hâllerin dışında çevresindeki insanlarla bütün iletişim kanallarını keserek kendi içine kapanır. Romanda bu durum Zebercet'in ağzından "(...)ille gerekli miydi başkaları" (Atılgan, 2004:70) sözüyle anlatılır. Ancak ne zamanki içine sığmaz olur ve dış dünyaya açılır o zaman onun da yabancılığı, acemiliği ve farklılığı toplum tarafından yüzüne vurulur:

"Zebercet kısaca güldü.

-Demiştin ben, bağlayamadın bak, dedi.

Oğlan sövdü; yürüken arkadaşı kolunu tuttu.

-Gidelim, dedi

-Bağlayan bağlamış seni." (Atılgan, 2004:66)

Zebercet'in toplum içerisinde yaşamış olduğu eğreti hâli, insanlar tarafından aşığılanışını yazar, romanda başka örneklerle daha da belirginleştirir:

"-Ne dikildin ulan yol üstündeki maşatlık taşı gibi. Bas git hadi! Taş gibi miydin gerçekten?" (Atılgan, 2004:83)

“(…) düşerken duvara sürtündü, elini yere dayayıp doğruldu. Gelip geçenlerden kimse gülmedi. Onu görmüyorlar mıydı yoksa. (Atılğan, 2004:89)

“-Kimsin sen? –Ahmetoğlu Serdar” (Atılğan, 2004:93)

Günleri, saatleri ve bunlara göre parasal değerleri hesaplama sürecine bağlı bir şekilde işleyişini devam ettirmek zorunda olan otel; çalışanın çalışma zamanı dışındaki zihinsel durumunu ve yaşam tarzını da büyük ölçüde rutin hâle dönüştürür. Mekanik ve örgütlü olan düzenin bu baskısı kişilikten yoksun bir şekilde yaşamayı, heyecansızlığı ve renksizliği de beraberinde getirir. Cansever, Otel Kâtibi'nin bu durumdan şikâyetini, özgürlük ve organik bir yaşama duyduğu özlemini şu mısralarla anlatır:

“Çiğlerle çiçeklerle çamlarla doldurulmuş gün
Göğsü bir martı göğsü gibi denizlere degen
Parklarda bahçelerde göz dolduran gün
Bir çocuğun gözlerinden gözyaşı içen
Sesini bir ayın gibi uzaklardan duyduğum
Gün nedir.” (Cansever b, 2010:79)

Otel Kâtibi “gün” kelimesinin ne olduğunu kavramsal açıdan bilmektedir. Onun asıl bilmediği, “gün”ün çağrıştırdığı, kendisiyle ve çevresiyle bir tamam hâlinde o günü yaşayamamasıdır: “Günlerden ne? Pazartesi! İyi bilirim/ Ama gün nedir bilmem” (Cansever b, 2010:79) “Anayurt Otel”n de ise yalnız ve yabancılaşmış bireyin takıntılı durumu otelin günlük işlemler ağında rakamlar, saatler ve nesnelere değişmeyen yönleri ve ayrıntılara dayalı betimlemelerle vurgulanır. Yazarın Zebercet'in ruhsal durumunda önce olumlu sonradan hayal kırıklığıyla sarsıcı değişikliklere neden olacak “Perşembe gecesi gecikmeli Ankara treniyle gelen kadın”ın odasına ait verdiği detaylar, kahramanın obsesif hâlini resmetmektedir: “Karyola demirindeki havluya, yatağın ayakucuna atılmış yorgana, kırışık yatak çarşafına, terliklere, sandalyeye, başucu masasındaki gece lambasına, bakır küllükte bitmeden söndürülmüş iki sigaraya, tepsideki çaydanlığa, süzgeye, çay bardağına, tabaktaki şekerlere baktı, saydı: “Tek şekerli içiyor çayı.” (Atılğan, 2004:7)

Edebî eser yazımında dikkat edilmesi gereken özelliklerden birisi de karakter oluşturmadır. Oluşturulan karakter sosyal hayattaki rollerine uygun bir şekilde görselleştirilmeli, fiziksel özellikleriyle ruhsal özellikleri arasında tutarlılık olmalıdır. Cansever de şiirinin merkez karakterini oluşturan Otel Kâtibi'nin kendisiyle ve çevresiyle yaşadığı çatışmayı, toplumun ona biçtiği hazır kalıplardan kurtulma isteğini, yaptığı iş dolayısıyla kendi sınıfında olanların bir prototipini oluşturduğunu ve bu durumun bir yazgı gibi değişmezliğini, şiir öznesinin dış görünüşüne ait detaylar eşliğinde dile getirir:

"Bir otel kâtibi her yerde bir otel kâtibidir
Gözlüklü ve tedirgindir
Hiç yıkanmamış gibidir, parmakları sarıdır
Ön dişleri çürüktür, avuçları terlidir
Yıllar var ki bir kumaş düşler kendine
Ve bu yüzden olacak sanki biraz terzidir" (Cansever b, 2010:80)

Şiirin devam eden mısralarında Otel Kâtibi, belli bir kimlik ve şahsiyet ortaya koyamaması ve kendisine ait hususî bir yeri ve zamanı olmaması gibi özellikleri sebebiyle "terlik"le otel kâtipleri arasında özdeşim kurar:

"Sorarım -ki otel kâtipleri sorar- bir terlik nedir

Terliğin yenisi yoktur

Geçmişiyoktur, geleceği yoktur

Yeri ve kimliği zaten yoktur

Bir terlik bir terliktir o kadar." (Cansever b, 2010:80)

Cansever bu mısralarıyla modernliğin aygıtı olan toplumu ayakta tutmak için, materyallerden biri olarak tasarlanmış bireyin, şahsiyet hissinden ve öznelik bilincinden yoksun hâlini somutlaştırır. Şiir öznesini gittikçe bir çıkmaza sürükleyen varoluşsal sorgulamalar şiirin ilerleyen kısımlarında salt "insan" merkezinde devam eder:

"Peki bir insan nedir

Sorarım -ki otel kâtipleri sorar-

Bir gün gittikçe ufalıyordum

Düş müydü, gerçek miydi, iyi bilemem

Oturmuş bir küvete kuruyup kayboluyordum." (Cansever b, 2010:80)

Herşeyin maddeye indirildiği ve görselliğin ön plana çıktığı modern kültürün içerisinde ortaya konan edebî verimlerde, kahramanlara bağlı buldukları sosyal sınıflara göre bir imaj çizilmelidir. "Anayurt Otel"nin Zebercet'i de babasından devraldığı meslekle adeta bir canlı türünün devamı niteliğindedir. O da Cansever'in Otel Kâtibi gibi bu zinciri kırmak ve varoluşunu anlamlı kılmak ister. Bu yüzden otelin esas sahipleri olan Keçeciler'in soyundan kendisine bir akrabalık çıkartma uğraşı içerisine girer. "Gerçekte Zebercet'in Keçeciler'le akrabalığı yoktur. Annesi, konaktaki beslemelerden birinin Haşim Bey'den olan piçidir." (Moran, 2006:306) Otelin içerisine sıkışıp kalmış, renksiz ve kişiliksiz yaşamın öznesi/nesnesi olabilecek fizyonomik özellikler, Atılğan tarafından romanın "Zebercet" başlıklı bölümünde ayrıntılarıyla anlatılır: "Başı bedenine göre büyükçe, alnı geniş; saçları, kaşları, gözleri, bıyığı koyu kahverengi; yüzü kuru, biraz aşağı çekik (...) Elleri küçük, tırnakları kısa; omuzları, göğsü dar." (Atılğan, 2004:13)

Atılğan romanın merkez kişisi olan Zebercet'in çevresel atmosferini oluşturan kişileri silikleştirir; soyut, isimsiz ve olabildiğince belirsiz bu kişiler romanda genellikle isimleri yerine belli sıfatları ve eylemleriyle söz konusu edilir: Perşembe gecesi gecikmeli Ankara treniyle gelen kadın, emekli subay olduğunu söyleyen adam, ortalıkçı (temizlikçi) kadın... Romandaki "Karmık" adlı kedinin bile ismi kimse tarafından söylenmez.

İnsanlara, özne değil nesne oldukları, hiçbir şeyin hakları olmadığı, her şeyin sadece resmî makamların inayetiyle verilmiş bir lütuf olduğu duygusu verilir. Bireyin modern iktidar ve devlet mantığı nedeniyle doldurmak zorunda kaldığı tonlarca evrak, her yolculukta yaptığı bildirimler gibi bürokratik işlemler; birey için hem bir korku kaynağı hem de onurunu zedeleyerek özü ile arasındaki yabancılaşmayı arttıran nedenlerin başında gelir. (Pappenheim, 2002:33-34) Bu yönüyle "Anayurt Oteli"nde Zebercet'in her gün düzenli olarak otel fişlerini doldurması, bu fişleri deftere geçirmede özen göstermesi ve sonrasında ise her hafta aksatmadan -bir hafta hariç- gazeteci çocuk vasıtasıyla karakola teslim etmesi yazar tarafından özellikle anlatılır. 137 sayfalık romanda Zebercet'in otel fişleriyle olan eylemleri tam 17 yerde geçmektedir. Ancak onun bu hassasiyetinin ve korkusunun beyhudeliği romanın sonlarına doğru ironik bir biçimde açığa çıkar:

"Polis defterdekileri bir kâğıda yazıyordu.

-Günlük fişlere yazmıştım ben.

-Ne fişleri?

-Polis fişleri, karakola göndermiştim.

-Ha, şunlar. Karakolda biryere atarlar onları; kimse bakmaz." (Atılğan, 2004:68)

"Marx, yaşadığı çağın tarihini, daha geniş anlamda da kapitalizmin tarihini insanın yabancılaşma tarihi olarak yorumlar" (Pappenheim, 2002:74) ken insanı ya alıcı ya da satıcı konumuna indirgeyen kapitalist düzene eleştirisini dile getirir. Bu bakış açısının hâkim olduğu pazar toplumunda organik bir dayanışmadan söz edilemeyeceği gibi kişileri, sadece sağladıkları hizmetin veya sattıkları malın parasal değeri ilgilendirir. Böyle bir ortamda insanlar birbirleriyle sahici ilişkiler kuramaz ve bireylerin çevrelerine olan yabancılaşmaları artar. Zebercet'in de sıradan ve anlamsız hayatının çerçevesini bencillik, çıkar ve kazançlarına odaklı bir toplum oluşturmaktadır. Diğer meslek guruplarının onunla olan ilişkilerinin çıkış noktasını bu bakış açısı belirler. Uzun yıllar tıraş olduğu berberin önce çırağını gönderip arkasından da kendisinin otele gelme nedeni, Zebercet'in o hafta tıraşa gitmemesidir. Romanda benzer durum bakkalın ortalıkçı kadını aramasıyla bir kez daha vurgulanır:

"-Merhaba, sizin kadını sorayım dedim; hasta mı?

-Kadın mı? Neden...

-Birkaç gündür alışverişe gelmiyor da." (Atılğan, 2004:69)

Paylaşımınla birlikte aidiyet duygusunun da bulunmadığı bu ortamda Zebercet'in otele gelenlerle münâsebeti sadece otel kâtibî ve müşteri ilişkisiyle sınırlıdır. O, her ne kadar iletişim kanallarını çevresine kapatmış olsa da, kabuğunu kırma uğraşı içerisine girdiğinde yalnız kendini düşünen, başkasına kulak asmayan insanlarla karşılaşır. Zebercet, milimi milimine dakikalara, saatlere ve günlere ayarlayarak sürdürdüğü hayatına -kendince birtakım sebeplere dayanarak- planlı bir şekilde 28 Kasım'da son vermek ister. Ancak hayatın ve bireyin tahmin edilemez, matematik kesinlik kabul etmez oluşu romanda Zebercet'in intiharını 10 gün öne çekmesiyle bir kez daha ortaya çıkar. Zebercet romanın sonundaki bu tercihiyle arada kalmış, parçalı ve belirsiz varlığını fiziksel açıdan yok ederek ben de varım diyebilmiştir. Ruhi Bey'in de, şiirin son mısralarında, yabancılaşmadan kurtulması ve özünü bulması ancak öldükten ve ölülerini gömdükten sonra mümkün olmuştur.

SONUÇ

Edip Cansever ve Yusuf Atılgan bu çalışmanın merkezini oluşturan eserlerinde, köklerinden koparılmış insanın yabancılaşma ve yuvasız kalma kaderini, kendilerine içerik açısından en mümbit malzemeyi sağlayacak olan "Otel" ve "Otel Kâtibî" sembolleri etrafında anlatmışlardır. "Otel" in yabancılaşma teması bağlamında ve sanatçı-eser ilişkisi etrafında icrâ ettiği fonksiyon çalışmanın "Mekânın İşlevselliği" adlı kısmında ele alınıp şu sonuçlara ulaşılmıştır:

- İnsanların bir arada bulunmalarına rağmen iletişimin ve etkileşimin azaldığı yerlerin başında gelen "Otel" yabancılaşmanın nesnel karşılığı olarak her iki eserde merkez mekân olarak kurgulanmıştır.
- Her iki eserin bir diğer benzerliği, otele ait kokulardan hareketle mekânın kimliksel yapısına ait çıkarımda bulunmalarındır. Ancak Cansever'in "Otel Kâtibî"nde, "Anayurt Oteli"nden farklı olarak şiir öznesinin otelin kokusuna ait verdiği örneklerle okuyucuya mekânla ilgili olumsuz bildirimde bulunması ve uzun süre bulunduğu ortamın kokularına alışarak duyarsızlaşması da belirtilir.
- "Otel", "Anayurt Oteli"nde roman türünün kendine özgü anlatıma elverişliliği nedeniyle daha işlevsel ve farklı yönleriyle ele alınmış olup; konaktan otele dönüşümüne, isminin konuluşundan tefrişâtında kullanılan yapı malzemelerinin çeşidine kadar birçok özelliğiyle tematik bağlamda değerlendirilmiştir.

Çalışmanın "Bir Otel Kâtibî nedir?" adlı üçüncü ve son bölümünde, incelenen eserlerin ana kahramanları olan "otel kâtip"lerinin kendi içlerinde yaşadıkları bölünmüşlükleri ve çevrelerine yabancılaşmalarının nedenleri; modern toplum yapısı, modern çalışma koşulları ve insanlar arası ilişkiler bağlamında irdelenerek şu sonuçlara ulaşılmıştır:

- İnsanı hiç, parayı ve maddesel karşılığı her şey gören egemen kapitalist anlayışın yabancılaşmayı arttırması.
- Mekanik ve örgütlü tek düze çalışma biçiminin çalışanların üzerinde nesneleşme ve edilgenleşme gibi deformasyonlara neden olması. Böyle bir çalışma atmosferinin yalnız ve yabancılaşmış bireyleri çoğaltması.
- Toplumun kendisinden biraz farklı gördüğüne anormal damgası vurup aşağılayarak sahne dışına atmak istemesi.
- Modern iktidar yapılarının bürokratik işlemlerle bireyin korkularını tetiklemesi ve insan onurunu zedelemesi.
- Bencillik, çıkar ve kazançlarına odaklanmış toplum yapısının huzursuz, yalnız ve yabancılaşmış bireyler meydana getirmesi.

KAYNAKÇA

- Atılğan, Yusuf (2004). Anayurt Oteli, 6.bs., Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.
- Cansever, Edip (2010). Sonrası Kalır I, 5.bs., Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.
-, Edip (2010). Sonrası Kalır II, 5.bs., Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.
-, Edip (1989). Gül Dönüyor Avucumda, 4.bs., Adam Yayınları, İstanbul.
- Ecevit, Yıldız (1998). "Edebiyatta Yabancılaşma ve Yabancılaştırma", Virgül, S.14.
- Fromm, Erich (1994). Kendini Savunan İnsan, 4.bs., çev. Necla Arat, Say Yayınları, İstanbul.
- Hans Van der Loo- Willem van Reijen (2003). Modernleşmenin Paradoksları, çev. Kadir Canatan, İnsan Yayınları, İstanbul.
- Mengüşoğlu, Takiyettin (1988). İnsan Felsefesi, Remzi Kitabevi, İstanbul.
- Moran, Berna (2006). Türk romanına eleştirel bir bakış 2, 14.bs., İletişim Yayınları, İstanbul.
- Oktay, Ahmet (2001). Şairin Kanı: Yazınsal Eleştiriler 1, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.
- Pappenheim, Fritz (2002). Modern İnsanın Yabancılaşması, çev. Salih Ak, Phoenix, Ankara.
- Sarıkaya, Orhan (2014). İkinci Yeni'nin Boy Aynası: İkinci Yeni Şiirinde Modern İnsanın Görünümleri, Hece Yayınları, Ankara.
- Stevick, Philip (2004). Roman Teorisi, 2.bs., çev. Sevim Kantarcıoğlu, Akçağ Yayınları, Ankara.
- Touraine, Alain (2002). Modernliğin Eleştirisi, çev.Hülya Tufan, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.
- Tuğcu, Tuncar (2002). Yabancılaşma Problemi Hıristiyanlığın ve Marksizmin Kökleri, Alesta Yayınları, Ankara.